

Eyðfinnur Jacobsen
løgfrøðingur

Føroyska avbjóðingin

Eitt av evnunum, sum hevur verið nógv frammi í almenna orðaskiftinum seinastu vikurnar, er ójavna skattleggingin av landsins borgarum.

Sosialurin hevði evnið sum tema í seinastu viku. Blaðið skrivaði, at føroyingar, ið arbeiða og rinda skatt uttanlands, fáa ofta ákoyringar fyri hetta, tá teir eru heima. Samrøða var við sjómann, sum siglir við donskum skipi, ið er skásett undir donsku altjóða skipaskánni, DIS. Hesin og hjúnafeлагin greiddu frá, at tey javnan fáa at vita, at tey snúta upp á onnur.

Aðalskrivarin hjá Kommunusamskipan Føroya KSF ávarar um, at ein skattaskipan, ið er so sett saman, at ein partur av fólkinum lítið ella einki rinda til felagskassan, kann skapa sínámillum øvund og kegl, sum kann syndra sosialu kontraktina og hava við sær líkasælu og tørvandi felags ábyrgdarkenslu.

Satt at siga gjørdist eg ikki sørt ørkymlaður av at lesa, at skattafrælsa DIS- skipanin hevur sett sosialu kontraktina ímillum føroyingar i vanda nú 25 ár aftaná, at løgtingið einmælt samtykti hesa skipan.

Løgtingið setti í gildi skattafrælsi fyri siglandi føroyingar undir DIS-skipanini tann 20. august 1988. Grundgevingin var, at løgtingið ynskti at javnstilla føroyingar við danir, sum sigldu undir DIS-skipanini.

Landsstýrismaðurin hevur í vikuni, sum fór, svarað løgtinginum, at um 350 føroyingar sigldu undir DIS í 2012, og at talið í 2011 var umleið 400. Sostatt er talið lækkað við 50 frá 2011 til 2012. Árliga inntøkan hjá føroyingum undir DIS-skipanini liggur um 150 mió. kr., sum vildi givið einar 70 mió. kr. í skatti árliga í felagskassan. At hesar vantandi 70 milliónirnar kunnu órógva sosialu kontraktina millum føroyingar, loyvi eg mær at ivast í.

Hinvegin er tað ein sannroynd, at sjómenn í mongum londum eru lagaligari skattaðir enn aðrir borgarar. Hetta var eisini galdandi fyri sjómenn við donskum handilsskipum áðrenn DIS-skipanin kom. Tá rindaðu bæði danskir og føroyskir sjómenn serligan sjómansskatt á 30% av hýruni.

Tað er neyvan uttan grund, at so nógv lond viðurkenna, at neyðugt og rímiligt er at hava lagaligari skattlegging av sjómonnum. Hugsandi er, at samfelagið við slíkum skipanum viðurkennir, at sjómenn útinna teirra virki undir øðrum og ólagaligari umstøðum enn onnur. Sjófólk (alt fleiri kvinnur gerast “sjómenn”) hava t.d. ikki sama møguleika fyri at brúka hentleikarnar á landi; og fráveran frá familjuni kann vera tyngjandi.

At skatta sjófólk lagaligari enn onnur er ikki eitt serføroyskt fyribringdi. Sama gera flest onnur lond. Tað serføroyska í mun til onnur lond er, at ein lutfalsliga nógv størri partur av skattgjalдарunum enn í øðrum londum hava sítt starv á sjónum.

Hetta er føroyska avbjóðingin – ikki ein avbjóðing hjá teimum, sum sigla undir DIS-skipanini - men fyrst og fremst ein avbjóðing hjá teimum, sum eru vald til at stýra landinum.

Gott vikuskiftið.

KJAK

Innantóm heilsunýskipan og ógvisligar heilsuverksparingar

Hans Pauli Strøm
fyrrv. landsstýrismaður í heilsumálum

Eri fegin um, at eisini Karsten Hansen tekur fult undir við fólkaheilsupolitikkinum, sum gjørdist sjónligur og virkin millum fólk úti um alt landið við fyrstu føroysku Fólkaheilsuætlanini frá 2006. Við høvuðsidenti á gerandisligum hugburði til ein heilsugóðan livihátt og við kollveltandi broytingum í persónliga og almenna rørslu-, kost- og roykipolitikkinum - vunnu átøkini stóra undirtøku í almenn- inginum.

Havi tí eisini verið sera spentur uppá, hvat Karsten Hansen fór at borðreiða við, nú hann í langa tíð hevur boðað frá, at hann fór at koma við eini “heilsunýskipan”, sum skuldi reformera alt heilsuverkið – og vera so einastandandi, at samstundis sum alt bleiv betri enn nakrantíð, kundu sparast fleiri tíggjutalsmiljónir í heilsuverkinum.

“Nýskipanin” bleiv eitt flopp

Í mun til tey stóru orðini gjørdist frágreiðingin eitt satt vónbrot:

- Leysar hugleiðingar á 25 síðum, uttan nakrað dokumentatión og við vantandi vitan um gongdina á heilsuøkinum seinastu árin,
- Óforpliktandi góð ráðuttan ítøkiligt innihald, og
- Í grefeligum mótstriði við figgjarlaga niðurlagingarpolitikkinn fyri heilsuverkið.

Skal her bert nevna nakrar fáar grundir fyri hesum hørðu orðum um ætlanina um sokallaða “heilsunýskipan”:

- Ongar heilsufakligar útgreiningar og ongin dokumentatón eru í frágreiðingini, sum kvalifiserað grundarlag fyri ætlanunum í “nýskipanini”.
- Ongin áseting av ítøki-

ligum tilmælum um átøk, sum skulu fremjast.

- Ongin raðfesting av teim ymisku ætlanunum, um hvat er týðningarmest og hvat skal koma fyrst, næst o.s.v.
- Ongin tíðarætlan er, um nær teir ymisku lutirnir í ætlaðu “nýskipanini” skulu setast í verk.
- Ongin mannagongd er ásett, um hvussu stig verða tikin til at fremja ymisku lutirnar í ætlanini, ella hvør skal hava ábyrgdina av, at teir verða settir í verk.
- Ongin figgjjarlig meting av kostnaðinum av einstøku lutunum ella allari ætlanini í síni heild. Hetta er aldrin sæð áður í so víðfevnandi politiskari ætlan.
- Ongin frágreiðing um útvegan av figging fyri at seta ætlanina í verk. Eisini hetta er brot á alla politiska siðvenju, og serliga margháttilg framferð av landsstýrismanni, ið annars breggjar sær av figgjjarligari ábyrgd.
- Onki um hjartað í heilsuverkinum: øll viðurskifti í nógv tí tyngsta og mest ressursukrevjandi partinum av heilsuverkinum verða ignorerað.

Heilsufremjandi tiltøk fyri 30-50 mió. kr.

Hóast frágreiðingin ikki hevur eitt orð um kostnaðin av ætlanunum í “heilsunýskipanini”, ber til at meta um, at hetta kostar ikki so lítið:

- Endurmenning, akutt og intensiv á serdeild á sjúkrahúsi eftir skaðatilburð, sum er altavgerandi, um tann skaðarakti kann endurvinna sín astu árin,
- Førleika, krevur eini 32 til 35 ársverk við serút búgvnum starvsfólkum (neurologum, neuropsykologum, audio-logopedum umframt hjálparlæknum, terapeutum o.ø.). Hetta er nógv tann mest kostnaðarmikli parturin av allari endurmenning, sum als ikki verður tikin uppá tungu í frágreiðingini. Skal lóg ásetast um endurmenning, kostar einans hesin parturin í minsta lagi einar 15-20 mió. kr.
- Uppaftur- og viðlíkahaldsvenjing: einar 15 mió kr í heilsuverkinum,

umframt 20 mió kr í almannaverkinum (serliga í eldrarøktini).

- Hetta eru sakkønar kostnaðarmetingar, gjørdar í smb. við endurvenjingarálitið frá nov. 2007 (m.a. av rehabiliteringsserfrøðinginum, Tóru Haraldsen Dahl frá Sundhedsstyrelsen og lektara við Århus Universitet)
- Í “heilsunýskipanini” er eitt høvuðsmál at lógarfesta rættin hjá borgarunum til endurmenning – men onki er grett um tær kostnaðarmiklu fyritleyturnar fyri slíkari lóg.
- Fólkaheilsustovnur: kann illa gerast fyri minni enn 6-8 mió kr í øktum útreiðslum, mett út frá tí, ið hugleitt verður um í frágreiðingini.
- Harumframt: 5-7 heilsudeplar kring landið við nógvum ymiskum heilsustarvsfólkum í staðin fyri kommunulækna- skipanina. Kostnaður? Viðkað tilboð um tannheilsurøkt til ung og eldri. Kostnaður? Heima- vitjanir av heilsuvegleiðara til eldri fólk. Kostnaður? Útskrivingarheim til liðugt viðgjørdar sjúklingar. Kostnaður? Psykiatriska akuttmóttøku, og so ymiskt annað. Kostnaður?

Høvdu hesi uppskot í ætlanini verið framd, hevði tað sjálvsagt kosta nógvan pening, kanska einar 30-50 mió kr. ella meir.

Men Heilsuverkið skal skerjast við 40 mió. kr.

Tankin í frágreiðingini um “heilsunýskipan” er góður. At styrkja positiva hugburðin til heilsugóðan livihátt, fyrirbyrging og fólkaheilsu. Eins og flestu uppskotini hvørt sær eru skilagóð og summi enntá eru átroðkandi neyðug.

Tó er tann stóri trupulleikin, at samstundis við hesa kostnaðarmiklu ætlan, eru samtyktar ógvisligar sparingar í heilsuverkinum.

Samgongan hevur gjørt av, at figgjjarligu karmarnar fyri heilsuverkið skulu skerjast ár fyri ár – at byrja við 5 mió kr í 2014 og so veksandi upp til 40 mió kr í 2018. Hetta samtyktu tey í løgtinginum í vár, so sum tað er staðfest

í Løgtingstíðindum og í Búskaparfrágreiðingini frá Figgjarmálaráðnum um sama mál (sí m.a. talvu á s. 72).

Altso:

- Útreiðslurnar av heilsuverkinum skulu skerjast við 40 mió kr næstu fimm árin.
- Umframt at finna hesar 40 mió kr í sparingum, skal finnast aðrar 30-50 mió kr til at figgja hesa sokallaða “heilsunýskipan”.

Skal Landssjúkrahúsið bløða?

Onki boð er í frágreiðingini, um hvussu “heilsunýskipanin” skal figgjast. Men vit kunnu óttast fyri, at meginparturin skal heintast inn við uppaftur størri skerjingum á sjúkrahúsunum. Tað bendu orðini hjá Karsten Hansen á í SVF tann 5. nov., at sjálvandi mátti man fara har, sum teir nógvu pengarnir eru - tvs. í sjúkrahúsverkinum.

Tað ljóðar ófrættakent, tá vit samstundis vita, at fleiri sergreinar og týðningarmikil virkisøki á sjúkrahúsunum antin eru nógv undirmannað ella heilt ómannað. Og at biðitíðirnar eru langar, á onkrum økjum upp í eitt og tvey ár.

Væntandi er, at tað verður Landssjúkrahúsið, sum kemur at bløða, bæði fyri at finna pening til “nýskipanina”, og fyri teimum ógvisligu sparingunum, ið eru álagdar heilsuverkinum fyri tey næstu fimm árin.

Vóni tó, at eitt politiskt, fakligt og alment orðaskifti kann fáa fram í ljósið, hvat ætlanin ítøkiliga er at gera:

- Hvussu er ætlanin at fremja nýskipanir fyri 40-50 mió kr, samstundis sum raksturin í heilsuverkinum skal skerjast við 40 mió kr?
- Hvussu skal Landssjúkrahúsið kunna rekast fyri eina minni játtan í 2018 enn í dag – hóast árligar kostnaðarhækkingar til olju, kost, heilivág, einnýtisútgerð, amboð, viðlíkahald og útskiifting av tólum, keypp av útlenskum tænastuveitingum og sáttmálahækkingum hjá starvsfólkum?